

GÜRCÜ SEYYAH GİORĞİ ERİSTAVİ'NİN TRABZON VE İSTANBUL İZLENİMLERİ*

(1862)

*Avtandil NİKOLEİŞVİLİ**
*Harun ÇİMKE***

ÖZ

Tarih boyunca stratejik konumundan dolayı Türkiye, Gürcistan'ın Avrupa'ya açılan kapısı konumunda olmuştur. Karayolunu tercih eden birçok Gürcü seyahatini Türkiye üzerinden yapmıştır. Bunlar arasında meşhur Gürcü edebiyatçıları da vardır.

Bu edebiyatçılardan birisi de Gürcü Dramatürğ ve Şair Giorgi Eristavi (1813-1864)'dir. Şair Eristavi "13 Haziran 1862'de Başlayan Avrupa Seyahatim" adındaki eserinde denizyolu ile gerçekleştirdiği seyahati sırasında uğradığı Trabzon ve İstanbul hakkında önemli bilgiler verir. XIX. yüzyıla ışık tutan bu bilgiler, yalnızca Türkiye'nin içinde bulunduğu durumu yansıtmakla kalmayıp, aynı zamanda tarihi süreci, gelenek ve göreneklerin bir yabancı seyyah tarafından aktarılması açısından da önemli rol oynamaktadır. Bahsi geçen çalışmalarda yer alan ve içerik bakımından Türkiye tarihine katkı sağlayacağını düşündüğümüz bilgilerin Türkçeye çevrilmiş olmaması ve Türk okuyucu kitlesi tarafından bilinmiyor olması Gürcistan-Türkiye ilişkileri açısından büyük bir eksiklik olarak göze çarpmaktadır.

Bu çalışmada, Gürcü edebiyatçı Eristavi'nin Trabzon ve İstanbul hakkındaki izlenimleri hakkında eserine dayalı olarak bilgiler verilecektir.

Anahtar Sözcükler: Giorgi Eristavi, Gürcü, Seyahat, Trabzon, İstanbul, Karadeniz.

THE IMPRESSIONS OF GEORGIAN TRAVELLER GIORGI ERISTAVI ON TRABZON AND ISTANBUL (1862)

ABSTRACT

Due to its strategic location, Turkey has been a gate to Europe for Georgia throughout history. Many Georgian who preferred the land route travelled to Europe via Turkey. Among the Georgian travellers were famous Georgian men of

* *Gönderim tarihi: 10.01.2018. Kabul tarihi: 03.02.2018.*

* *Prof. Dr., Kutaisi Akaki Tsereteli Devlet Üniversitesi, Gürcü Dili ve Edebiyatı Bölümü Kutaisi, GÜRCİSTAN. avtandil.nikoleishvili@gmail.com ORCID: 0000-0003-2612-8291*

** *Dr. Öğretim Üyesi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Gürcü Dili ve Edebiyatı Bölümü, RİZE. haruncimke@gmail.com ORCID: 0000-0002-2790-1146*

letters, one of whom is the Georgian playwright and poet Giorgi Eristavi (1813-1864). Eristavi, in his work titled *My Trip to Europe Starting from 13 June 1862*, provides crucial information about Trabzon and Istanbul where he stops by during his sea voyage. This information regarding the 19th century Turkey not only reflects the circumstances in Turkey at the time but also plays a critical role for conveying the historical process, customs and traditions through the eyes of a foreign traveller. It can be argued that this source which history has not been translated into Turkish and is unknown to the Turkish readers would contribute to the Turkish history as well as the Georgian-Turkish relationship. This study deals with Giorgi Eristavi's travelogue and his impressions on Trabzon and Istanbul.

Keywords: Giorgi Eristavi, Georgian, travel, Trabzon, İstanbul, Black Sea.

Giriş

Avrupa edebiyat tarihine nazaran Gürcüce gezi notu çalışmaları XVIII. yüzyılın ilk dönemlerinde başlamakta ve Gürcistan'da bu yazım türünün öncülüğünü yapanın ise Sulhan-Saba Orbeliani (1658-1725) olduğu kabul görmektedir. Sulhan-Saba Orbeliani, 1713-1716 yılları arasında diplomatik ilişkiler için gittiği Avrupa ziyareti esnasındaki izlenimlerini bu eserine¹ aktarmıştır. Orbeliani'den önce Avrupa ve Asya'ya değişik sebeplerden dolayı giden birçok Gürcü seyyah olmasına rağmen, ondan önce kimsenin ziyaretlerini yazıya dökmemiş olması onu bu bağlamda ön plana çıkaran en önemli nedenlerden biridir.

Orbeliani'den sonra birçok Gürcü seyyah çeşitli vesilelerle yurtdışına seyahatlerde bulunmuşlardır. XVIII-XIX. yüzyıllarda kaleme alınan gezi türü eserlerin ortaya çıkmasının en önemli sebepleri arasında politik sorunlara çözüm arayışı veya Hristiyanlığa ait manevi değere sahip yerlerin ziyaretleri yatmaktadır. Söz konusu eserlerde yazarlar tarafından gezilen ülkelerdeki Gürcü izleri, yurt dışında inşa edilen Gürcü Ortodoks kilise ve tapınaklarının durumu, Gürcistan'ın mevcut ilişkileri, bölge insanının yaşam şartları, ülke yönetimleri, politik ve dini yapıları gibi birçok konu ele alınmaktadır.

Gürcü edebiyat tarihinde kaleme alınan başlıca seyahatname eserleri şunlardır:

1. *Sulhan-Saba Orbeliani'nin "Avrupa Seyahati"*. Eserde, Gürcistan kralı VI. Vahtang'ın görevlendirmesi üzerine 1713-1716 yılları arasında diplomatik görev için Fransa ve İtalya'ya giderken gidiş ve dönüş yolculuğunda yaklaşık bir yıl boyunca Osmanlı'nın başkenti İstanbul'da kalan Sulhan Saba Orbeliani'nin gözlemleri ve seyahati sırasında başından geçenler en ince ayrıntısına kadar hikâye edilmektedir.

¹ Sulhan-Saba Orbeliani, *Mogzauroba Evropaşi*, Tbilisi 1840, Pederatsia.

2. Sulhan Saba Orbeliani'nin başlatmış olduğu bu geleneğinin en önemli takipçisi Timote Gabaşvili'dir. Bir diğer eser, 1750-1759 yılları arasında Türkiye üzerinden Yunanistan, Afganistan, Libya, Filistin ve Kudüs'e giden *Timote Gabaşvili*'nin seyahat izlenimlerini kaleme aldığı "*Gidip-Gelmeler*"² adlı eseridir.

3. İona Gedevanişvili'nin yazdığı "*Gidip-Gelmeler yani Seyahat*"³ adlı eserinde 1782-1792 yılları arasında yazarın Avrupa, Asya ve Afrika'nın bazı ülkelerine yaptığı geziler sırasında yaşadığı olaylar anlatılmaktadır.

4. Giorgi Avalişvili'nin günlük olarak kaleme aldığı *Tiflis'ten Kudüs'e Uzanan Yolculuk*⁴ eseri, yazarın 6 Temmuz 1819 ile 13 Temmuz 1820 yılları arasındaki Türkiye, Mısır ve Kudüs izlenimlerine yer verilmektedir.

5. Giorgi Eristavi'nin kaleme aldığı "*13 Haziran 1862'de Başlayan Avrupa Seyahatim*"⁵ adındaki eserinde 1862 yılında Avrupa seyahati sırasında mola verdiği Trabzon, İstanbul ve Avrupa'nın değişik şehirleri hakkındaki izlenimlerine yer verilmiştir.

XIX. yüzyılda yazılan gezi çalışmalarında yukarıda bahsi geçen eğitimlerin devam ettiği hissedilse de, yazarların gezdikleri alanın büyüklüğü, gezdikleri devletlerin sayısı ve konu içeriklerinin önceki dönemlere nazaran zenginleştiği görülmektedir. XIX. yüzyıl itibarıyla Gürcü gezginler yukarıdaki ülkeler dışında, Rusya İmparatorluğuna, Batı ve Doğu Avrupa (Polonya, Avusturya, İsviçre, Almanya, Fransa...) ülkelerine de giderek, o döneme kadar kaleme alınan çalışmalarda rastlamadığımız izlenimlerini ve başlarından geçen ilginç olayları kitap haline getirmişlerdir.⁶

Turistik gezi amacıyla yola çıkan Giorgi Eristavi, seyahat sırasında edinmiş olduğu izlenimleri ve başından geçen ilginç olayları, "13 Haziran

² Timote Gabaşvili, *Mimosvla*, Tbilisi 1882, Pederatsia,

³ İona Gedevanişvili, *Mimosvla Anu Mgzavroba*, Tbilisi 1852, Platon İoseliani.

⁴ Giorgi Avalişvili, *Mgzavroba Tbilisidan İerusalimamde*, Tbilisi 1967, Metsniereba.

⁵ G. Eristavi, *Tkhzulebani*, Tbilisi 1966, Sabcota Sakartvelo.

⁶ Gürcü gezgin ve yazarların ilgi alanları sadece yurt dışı seyahatleri sırasında edindikleri izlenimleri aktarmakla sınırlı kalmamış, aynı zamanda Gürcistan toprakları içerisinde yer alan bölgeler hakkında da bilgiler verilmiştir. Yazar, gezi kitabında Batum ile ilgili bazı izlenimlerini şu şekilde aktarmaktadır: "Güverteye çıktığımda heyecanla sağa sola giden kaptanı gördüm. Kaptan uzun uzun fakir bir şehir olduğu her halinden anlaşılan Batum'a baktı. Evlerin içerisinde gerçek anlamda ev diyebileceğin sadece yirmi kadar ev var. İçlerindeki en iyi evler ise Rus konsolosun ve paşanın evleriydi. Sağ tarafta ise Acara'nın yüksek dağları, ön tarafta ise yelkenli, yelkensiz sayısını bilemediğim kadar çok gemi bulunuyordu. Küçük kayıklar parlak, masmavi denizde bir o tarafa bir bu tarafa gidip geliyorlardı. Bu mükemmel manzara "Allah'ın bütün insanlara bahşetmiş olduğu zihin, sen ne büyük bir nimetsin. İnsanın zihninin almayacağı bir şey var mı?" diye beni düşündürmeye itmişti. Karadeniz sahilindeki ilk liman özelliğine sahip Batum Limanının havasının ağır ve sıcak olduğu söylense de ben bunu pek hissetmedim..."

1862’de Başlayan Avrupa Seyahatim” adını taşıyan eserinde kaleme alan ilk Gürcü yazar olma özelliğine sahiptir.⁷

Sol tarafta, Giorgio Eristavi’nin gezi yaptığı ülkeleri gösteren harita, sağ tarafta ise gezi notlarını kaleme aldığı defterin ilk sayfası yer almaktadır (G. Eristavi (1936). Tkhzulebani, Tpilisi: Pederatsia

Giorgi Eristavi’nin eserinin ön plana çıkmasının nedenlerinden birisi de eserin 1860’lı yılların ortalarında Trabzon ve İstanbul hakkında önemli bilgiler içeriyor olmasıdır. Göz önünde bulundurulması gereken bir başka ayrıntı da Trabzon’dan sonra İstanbul’a doğru yola çıkan geminin Karadeniz sahil şehirlerinden sadece Samsun’da bir saatliğine mola vermesinden dolayı yazar Osmanlı Devleti sınırları içerisinde yer alan diğer sahil şehirlerini görmeye muvaffak olamamıştır. Bundan dolayı gezi notlarında başka bir şehir hakkında bilgi yer almamaktadır.

Eristavi’nin turistik bir gezi sırasında kaleme aldığı seyahatnamenin, söz konusu dönemin incelenmesi ve farklı görüş açısını yansıtması bağlamında bölge üzerine çalışma yapan bilim çevrelerine katkı sağlayacağı mülahazasındayız.

⁷ “13 Haziran 1862’de Başlayan Avrupa Seyahatim” eserinin bu bağlamda ilk olmasının sebebi yazarın ilk başta anılarını kitapta bir araya getirmek gibi bir amacının olmamasında yatmaktadır.

Giorgi Eristavi, 1813 yılında Gori şehrine bağlı Odzisi köyünde dünyaya geldi. Hayatı boyunca çok yönlü sanatsal çalışmaları ve toplumsal faaliyetlerdeki aktivitesi ile ön plana çıkan Eristavi, kaleme aldığı önemli çalışmaları ile Gürcü edebiyat ve kültür tarihine adını altın harflerle yazdırmayı başarmıştır. Gürcü edebiyatında realizm akımının öncülerinden, Gürcü drama tiyatrosunun temellerini atan piyes yazarı ve yönetmeni Giorgi Eristavi, XIX. yüzyılda en çok satan edebiyat dergilerinden biri olan “Tsiskari”nin kuruculuğunu ve yayın yönetmenliğini de yapmış ve Avrupa edebiyatından popüler birçok edebi çalışmanın Gürcüceye çevrilmesinde de aktif rol üstlenmiştir.⁸

Sanat ve edebiyat alanlarında önemli çalışmalara imza atan Eristavi, yaşadığı dönem içerisindeki politik gelişmelerle yakından ilgilenmiştir. 1832 yılında Gürcistan’ın bağımsızlığı için çıkan ayaklanmaya katılması, buna örnek gösterilebilir. O dönemde Gürcü aristokratların büyük bir kısmının söz konusu ayaklanmaya katılmış olması altı çizilmesi gereken ayrı bir husustur.⁹ Ayaklanma, önceden haber alınması sonucu başlamadan bitmiş ve bu ayaklanmaya katılan herkes Rusya İmparatorluğunun değişik bölgelerine sürgün edilmiştir. Ayaklanmaya destek veren Giorgi Eristavi de 1834 yılında Rusya İmparatorluğu toprakları arasında yer alan Polonya’ya gönderilmiştir. Sürgünde bulunduğu dönemde vaktini önemli edebi çalışmalara imza atarak geçiren Eristavi, Lehçe öğrenmekle kalmayıp aynı zamanda Polonya’nın ünlü şairlerinden *Adam Mickiewicz* ile de tanışmış ve zaman içerisinde onun şiirlerini Gürcüceye çevirmiştir. 1838 yılının Ağustos ayında Gürcistan’a dönen yazar, belli bir süre daha şüpheli sıfatıyla kontrol altında tutulmuş; 1839-41 yılları arasında askeri görevini yerine getirmek için sürgün hayatını yaşadığı Polonya’ya gönderilmiş; 1841’de askeri görevini bitirdikten sonra kısa bir zaman daha Polonya’da kalan Eristavi, 1842 yılında ülkesine dönmüştür. Yaşamının geri kalan kısmını Gürcü edebiyatında iz bırakan değişik kitap ve çevirilere adanarak kalmayıp, içinde buldukları maddi imkânsızlıklardan dolayı tarla-bağ işleri ile de uğraşarak da geçirmiştir. Verimli bir kültürel hayattan sonra yazar 1864’de vefat etmiştir.¹⁰

Turistik amaçla Batı Avrupa ülkelerini gezmek amacıyla 13 Haziran 1862 tarihinde yola çıkan Giorgi Eristavi’nin gezisi 3 ay sürmüştür. İzlenimlerini kaleme aldığı eserde Eristavi’nin Türkiye dışındaki yerlere ait olan kısmın hepsini tamamlamadığı bilinmektedir. Seyahatname yazarın İtalya’nın Venedik şehrinde bulunduğu dönem olan 14 Ağustos itibarıyla bitmekte ve Eristavi’nin bu tarihten sonra gezdiği ve gördüğü yerler hakkında bir bilgiye ulaşılamamaktadır. Başlangıçta sadece gezi notları olarak düşündüğü eserini

⁸ Davit Gamezardaşvili, *Giorgi Eristavi (Tskhovreba da Moğvatseoba)*, Tbilisi 1949, Sabcota Sakartvelo, s. 237

⁹ Gamezardaşvili, *a.g.e.*, s. 237.

¹⁰ Gamezardaşvili, *a.g.e.*, s. 237.

sonraki dönemde genişleterek daha kapsamlı bir kitap olarak basmaya karar veren Eristavi, Gürcistan'a dönüşünden bir buçuk yıl sonra vefat etmiş ve dolayısıyla bu arzusunun gerçekleştirilememiştir. Eristavi'nin gezi notlarını kitap haline getirme arzusu, vefatından yetmiş iki yıl sonra (1936) Prof. Dr. Şalva Radiani tarafından gerçekleştirilmiştir.¹¹

Gezi notlarında, Avrupa'ya gemi yoluyla Türkiye üzerinden geçen yazar, kısa bir süre de olsa Trabzon ve İstanbul'da konaklamış ve bu şehirleri gezerek hakkında kısa bilgiler vermiştir.

Trabzon XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin en önemli ticaret limanlarından biriydi. İran ile transit ticareti şehre iktisadi bir önem kazandırıyor. Giorgi Eristavi'nin gözlemlerine göre otuz üç bin nüfusa sahip Trabzon şehrinin çoğunluğu Müslüman ve Rumlardan¹² oluşuyordu. Gezi notlarında Trabzon'un mimarisinden ve dış dokusundan etkilendiği belli olan Eristavi, şehrin güzelliklerini öve öve bitirememektedir. Çalışmasında bu durumun sadece kendisi ile ilgili olmadığını altını çizen yazar, gemide bulunan bütün yolcuların büyük bir coşku ve hayranlıkla yeşile bürünmüş dağların eteklerinde kurulu şehirden bahsetmektedir.

Gezi notlarına göre belediyecilik bağlamında Trabzon'un 1860'lı yıllarında tam bir Avrupa şehrini andırdığından bahseden Eristavi, sözlerini "Trabzon'u gezmeye başladık. Çok temiz ve iyi bir şehir. Gerçi sokaklarının biraz dar olması insanların gözünden kaçmıyor. Yollar taşlarla döşenmiş..." gibi övücü sözlerle desteklemektedir.

Giorgi Eristavi'nin söylemlerinden Trabzon'un ekonomik gücü ve düzenli bir şehir görüntüsüne sahip olmasının arkasında iki önemli unsurun yattığı anlaşılmaktadır: Bunların birincisi çok büyük bir limana sahip olması; diğeri ise söz konusu dönemde Asya ve Avrupa'yı birbirine bağlayan önemli bir yol güzergâhı üzerinde bulunmasıdır. Bu iki özellik, Trabzon'un ticari bağlamda cazip bir merkez olmasında önemli rol oynamaktadır. Yazar, gezi notlarında Trabzon'un bir liman şehri olduğunu şu cümlelerle ifade etmektedir: "Şehirde bize rehberlik yapan kişi bizi evine götürdü. Çeşitli çiçekler ve limon ağaçlarının bulunduğu evin bahçesindeki patika yolda gözlerimizi kamaştıracak kadar güzel farklı taşlar bulunmaktaydı. Evin içine girdik, balkon kapısı açıldığında ucu bucağı görülmeyen denizde onlarca yük ve

¹¹ Tamar Gogoladze, *Batumis İersakhe Kartvek da Utskhoel Mtseralta Samogzavro Çanatserebsa Tu Memuarebşi (XIX S. II. Nakh. 90-ian Tslabamde)*, Saertaşorisio Sametscniero Konperentsiis Masalebi, Batumi, 2010 Tslis 30-31, Oktomberi, s. 28.

¹² Gürcüce metinde Yunan olarak nitelenen topluluk Türkçeye Rum olarak aktarılmıştır. Zira Osmanlı millet sistemi içinde yer alan Ortodoks Hristiyanlar "Rum" olarak nitelenmekte ve bunların etnik olarak Yunanlılıkla herhangi bir ilgisi bulunmamaktadır.

yolcu gemisi görülebiliyordu. Bunların bazıları demir atmış, bazıları ise uzak ufka doğru süzülüyorlardı.”¹³

Eristavi gezi notlarında Trabzon’un Avrupa ve Asya’yı birbirine bağlayan önemli bir ticari merkezi olduğunu, müteveffa Meşhur Rus General Vorontsov’a ait “*Hükümet bir an önce Kutaisi’den Trabzon’a kadar yol yapmalı, yoksa İngilizler Trabzon istikametinde yol yapacaklar ve bundan sonra ticaret Farşlıların eline geçecek. Yok, bizim hükümet aklını çalıştırır ve bu yolu yaparsa ticaret bizim ülkemiz üzerinden devam eder*”¹⁴ cümleleri ile ifade etmektedir.

Giorgi Eristavi’nin Türkiye izlenimlerinin ikinci önemli ayağı İstanbul anılarını içermektedir. Yazarın yer yer Konstantinopolis olarak ifade ettiği İstanbul’un güzelliği Giorgi Eristavi’yi o kadar etkilemiştir ki duygularını ifade edebilmek için bildiği bütün övücü sözleri söylemekten bir an olsun geri kalmamıştır. Eristavi’nin İstanbul hakkında olumlu düşünceler edinmesinde, yalnızca güzelliği ve düzeni etkili olmamış, o, beş gününü geçirdiği bu şehirdeki insanların tutumlarından da etkilenmiştir. Şehirde etkilenmesinin diğer bir sebebi de Avrupa ve Asya’nın birleştiği bir noktada bulunan şehrin, ülkesi Gürcistan’dan farklı bir atmosfer solumaya imkân tanınmasıydı.

Eristavi’nin İstanbul’dan niçin bu kadar etkilendiğini daha iyi ortaya koyabilme adına İstanbul’la ilgili birkaç anısından bahsetmenin faydalı olduğu mülahazasındayız: *İstanbul’un müthiş köprüsü hakkında çok defa övgü dolu sözler işittim, yazılar okudum... Böyle bir güzelliğin dünyanın başka bir yerinde olabileceğini, bir ressam için buradan daha iyi bir objenin olabileceğini düşünemiyorum. Burada, sultanlara, vezirlere ve değişik devlet adamlarına ait birçok saray var. Hangi ressam buradaki doğal güzelliği tuvale resmedebilir ki... Bu göz alıcı güzelliklerin bulunduğu ve hakkında binlerce masal, şiir, hikâye ve kitabın yazıldığı İstanbul’da olduğuma inanamıyor, kendimi rüyada gibi hissediyordum.*¹⁵

Giorgi Eristavi’nin gezi notlarından da anlaşılacağı üzere XIX. yüzyılın 60’lı yıllarında İstanbul birçok yönüyle dünyanın en önde gelen şehirleri arasında yer almaktaydı. Söz konusu dönemde İstanbul’un Asya ve Avrupa’yı birbirine bağlayan köprü vazifesi yürütmesi yanında ekonomik yaşamına katkıda bulunan bir limana sahip olması da şehre ayrıcalık katıyordu.

Eristavi gezi notlarında İstanbul’un günlük yaşantısından şu şekilde bahsetmektedir: “*Denizin sağında ve solundaki vapurlar, karşı taraftan buraya, buradan oraya insanları taşıyor; yelkenli tekneler ve kayıklar, binlerce vasıta onları takip ediyordu.*”¹⁶

¹³ Giorgi Eristavi, *Tkhzulebani*, Tbilisi 1966, Sabcota Sakartvelo, s. 377.

¹⁴ Eristavi, *a.g.e.*, s. 377.

¹⁵ Eristavi, *a.g.e.*, s. 380.

¹⁶ Eristavi, *a.g.e.*, s. 380.

Giorgi Eristavi'nin İstanbul hatırlarının en önemli kısmını, Osmanlı Sultanı Abdülaziz ve yanındaki saray erkâm ile karşılaşmasını anlattığı bölüm oluşturmaktadır. Söz konusu bölümde yazar, sultan ve ona eşlik eden devlet adamlarının kayıklarla boğazın diğer kısmında yer alan ve yaz aylarını geçirdiği Beylerbeyi Sarayı'na nasıl geçtiklerini; sarayın önünde sultanın ve yanındakilerinin nasıl karşılandıklarını edebi bir dille anlatmaktadır.

Eristavi'nin gezi notlarından sultanın karşılandığı bu muhteşem seremoni dışında, sultanı karşılamak için gelen insanların dilek ve şikâyetlerini herhangi bir engele takılmadan ona iletebilmelerine de şahit olunmaktadır.

Sonuç

Bu çalışmada, Giorgi Eristavi'nin Trabzon ve İstanbul hatıratlarından aktardığı gezi notlarının önemli kısımlarına değinilmeye gayret edilmiştir. Eserde 1860'ların Türkiyesinin resmi kısa ve yüzeysel olarak verilmesine rağmen Osmanlı Devleti ile Türk insanı hakkında az da olsa fikir sahibi olmamızı sağlamak için büyük çaba sarf ettiği görülmüştür. Trabzon'un doğusuna ilişkin çok fazla seyahatnamenin olmaması itibarıyla, Eristavi'nin bu geziye ilişkin anlatıları yöre hakkında önemli bilgiler ihtiva etmektedir. Yazarın kaleme aldığı gezi notları kitabını önemli kılan hususlardan biri de, XIX. Yüzyılın ikinci yarısındaki Trabzon ve İstanbul'un bir yabancı gözü ile detaylı bir şekilde tasvir edilmesidir.

Giorgi Eristavi'nin kaleme aldığı "13 Haziran 1862'de Başlayan Avrupa Seyahatim" adlı eserinin Trabzon ve İstanbul hakkındaki kısımlarının tercümesini sunuyoruz:

13 Haziran 1862'de Başlayan Avrupa Seyahatim¹⁷

Orpiri'ye 15 Haziran tarihinde geldik. Ben, dayıkızım Mariam Cavcavadze ve arkadaşı Madam Babaeva ve ST. Petersburg Üniversitesi Öğrencisi Petre Lazariçi Alhazovi beraber seyahat ediyorduk.

16 Haziran, sabah saat 09.00 civarında küçük bir gemiye bindik. Hayatımda ilk kez bir gemiye biniyordum. Lüks odalarıyla, salonuyla ve küçük kaptan kabiniyle değişik ve temiz bir gemiydi.

Yola çıktık. Hava çok da sıcak değildi. Birkaç günlük yolculuktan sonra ikinci gün sabah dört civarında Batum'a demir attık. Alelacele elimi yüzümü yıkadım. Gemilerdeki porselen malzemeden yapılmış el yüz yıkama yerleri çok farklı ve küçük. Üst kısmında elle bastırma sonucunda suyun aktığı bir kap var. Bu küçük yerde de temiz sabun, tarak ve havlu gibi her türlü ayrıntı düşünülmüş. Güverteye çıktığımda heyecanla sağa sola giden kaptanı gördüm. Kaptan uzun uzun fakir bir şehir olduğu her halinden anlaşılın Batum'a baktı. Evlerin içerisinde gerçek anlamda ev diye-

¹⁷ Giorgi Eristavi'ye ait "13 Haziran 1862'de Başlayan Avrupa Seyahatim" isimli eserin Türkiye'yi içine alan kısmının Türkçe çevirisi Harun Çimke tarafından yapılmıştır.

bileceğin sadece yirmi kadar ev var. İçlerindeki en iyi evler ise Rus konsolosun ve paşanın evleriydi. Sağ tarafta ise Acara'nın yüksek dağları, ön tarafta ise yelkenli, yelkensiz sayısını bilemediğim kadar çok gemi bulunuyordu. Küçük kayıklar parlak, masmavi denizde bir o tarafa bir bu tarafa gidip geliyorlardı. Bu mükemmel manzara "Allah'ın bütün insanlara bahşetmiş olduğu zihin, sen ne büyük bir nimetsin. İnsanın zihninin almayacağı bir şey var mı?" diye beni düşündürmeye itmişti. Karadeniz sahilindeki ilk liman özelliğine sahip Batum Limanının havasının ağır ve sıcak olduğu söylene de ben bunu pek hissetmedim. İstemese de iki gün burada kalacağımız söylendi. Elden ne gelir ki! Limanda ne Osmanlı, ne Avusturya ne de İngiliz gemisi vardı. Deniz çok sakin ve duruydu. Yolculuğumuzun iki günü burası için düşünül-müştü. Batum'da bize Trabzon'un İngiliz Başkonsolosu, German isimdeki tüccar, Madam Russel ve şehir enstitüsünde müzik dersleri veren kızıyla Madam Parpantie ev sahipliği yaptı. İmkânlarımız ölçüsünde o iki günü güzel bir şekilde geçirmeye gayret ettik. Denizde yüzmeye de başladım. Karın ve kol kaslarımın sertleştiğini hissettim. Bazı anlar yağmur da yağıyordu yağmasına ama geminin içi oldukça sıcaktı.

Üçüncü gün saat sekiz civarlarında "İunona" adında büyük bir gemi geldi. Aynı gün o gemiye geçtik ve gemi ikinci gün akşam saat 9 civarında limandan ayrıldı. Geminin hareket etmesinden hemen sonra denizde meydana gelen dalgalanmanın gemide yarattığı sarsıntı nedeniyle bende mide bulantısı baş gösterdi. Deniz yolcu-luğuna dayanamayan Madam Babaeva ise yarım saat önce kötüleşmişti.

Üst güvertede oturan Tatar kadınlar arasında genç bir kız da vardı. Kuzenim Mariam onunla Gürcüce konuşmaya başladı. Peçesini kapatan genç kadın yanımıza gelerek bizimle konuşmaya başladı: "Acaralıyım, 3 yıl önce evlendim. Şu anda 15 yaşındayım ve beni İstanbul'a götürüyorlar." Bu sırada yanımıza gelen ve her halinden sinirli olduğu anlaşılan yaşlı kadın onunla Tatarca konuşmaya başladı ve onu alıp götürdü. Gitmeden önce sessizce onun kim olduğunu sorduğumuzda sessiz bir tonla "Kayınvalidem" diyebildi.

Akşam odalarımıza çekildik. Baş dönmesi olduğu için vakit kaybetmeden yat-tık. O gece ne yaptysam uyuyamadım, sabah olur olmaz hemen kalktım ve Güver-teye çıktım. Hava çok iyiydi iyi olmasına, ama mide bulantısına yine de engel olama-ıştı ve birkaç kez içimde ne var ne yok boşaltmak zorunda kalmıştım.

Öğle vaktinde önce dağlar, ardından da Trabzon görünmeye başladı. Manzara çok hoşuma gitti. Farklı mimarisi olan beyaz Avrupai evler bana Mtatsiminda tepesini ve Sololaki sokağını andırıyordu. Trabzon'a yaklaştıkça gördüğüm bahçeler gerçekten de çok hoşuma gitmişti. Gördüğüm bu görüntüler az da olsa kendime gelmemi sağlamıştı. İşte başka bir gemi! Hemencecik üç yüz kadar küçük kayık etrafını sardı. Bizim bulunduğumuz gemi biraz geri çekildi, yakınına varamadı, çünkü denizdeki dalgalanmanın artmasına sebep olabilirdi. Kayıkta bulunan kişiler bağıarak bu konuda gemidekileri uyardılar. Manzarayı görmeliydiniz. Ceviz gibi sıralanmış kayıkları yük-sek dalgalar yukarıya kaldırıyor sonra da yere çarpıyordu. Bir an gözden kaybolan kayıklar, ördekler gibi tekrardan ortaya çıkıyorlardı. Gemiden merdivenler aşağıya salındığında kayıklar arasında bir kavga koptu. Kayıkların birbirine çarpması sonu-

cunda ve kayıkçıların birbirlerine bağırması neticesinde çıkan kulak tırmalayıcı sesler gerçekten de iğrençti. Kavga esnasında denize düşen Tatar'ı hemen çıkardılar. Onlar sakinleşmeden ve aralarındaki sorun bitmeden biz gemiden çıkamadık. Nihayetinde gemiden çıkıp Trabzon'a ayak basabildik. Gemiden inince ister istemez para harcamak durumunda kalıyorduk, ama işin aslı yorgun olduğumuz için ve biraz hava alabilmek için başka bir çaremiz de yoktu.

Trabzon'a geçtik. Temiz ve güzel bir şehir. Çok dar olan mahallerin yolları taşlarla kaplıydı. Engibeli yokuşlardan geçerek kalacağımız otele vardık ve vakit kaybetmeden uyuyup dinlendik.

Akşam saatlerinde ben, Petre Alhazovi ve German ile şehri gezerek deniz kenarına gittik. Bütün sokaklarda iki veya üç tane farklı mimaride yapılmış çeşme var. Alman rehber bizi bir çeşmenin başına götürdü. Çeşmenin başında yaşlı kadın ve erkekler oturuyordu. Çeşmeden su içtim. Çok soğuk ve lezzetli bir suydü. Oradaki insanların yapılı halleri ve giyim kuşamlarının çok düzgün olması gözden kaçmıyordu. Orantısız olarak Rumların oranı bir hayli fazlaydı. Denize dik olarak inşa edilmiş sokakların denizden görüntüsü ise bir harika. Trabzon meydanında 4 bin civarında olduğunu düşündüğüm deve, at ve katırlardan oluşan büyük bir kervan vardı. Rehber bize bunların kara yolu ile Tebriz'e gittiklerini söylediği zaman aklıma merhum Vorontsov'un sözleri geldi. Hatta bunu bir yerde yazmıştı *"Hükümet bir an önce Kutaisi'den Trabzon'a kadar yol yapmalı, yoksa İngilizler Trabzon istikametinde yol yapacaklar ve bundan sonra ticaret Farşlıların eline geçecek. Yok, bizim hükümet aklını çalıştırır ve bu yolu yaparsa ticaret bizim ülkemiz üzerinden devam eder."* Çeşmenin başına geldiğimde geniş duvarlarla çevrili yer dikkatimden kaçmadı. Ortasında Türklere ait mezarlar vardı. Mezarın baş kısımlarındaki taşların üzerindeki yazıların bir kısmı altın kaplama ve diğer kısmı ise gök mavisi rengindeydi ve en üst kısmında ise kavuklar bulunmaktaydı. Bulduğumuz yerden deniz manzarası ayrı bir güzel. Deniz kenarındaki dükkânlara uğradık. Köşkler, kahvehaneler tertemiz ve çok güzellerdi. Bir tane berber dükkânına rastladım. Geniş bir mekânı kaplayan berber de pırıl pırıldı. Etrafında insanların oturabilmeleri için divanlar vardı. Divanların üzerinde oturan Trabzonlu-lardan bazıları nargile içiyor, bazıları tavla oynuyor, bazıları ise kahvelerini yudumluyorlardı. Üzerlerinde alışıktığımız önlüğü olan iki genç berber kendinden emin ve neşeli tavırlarla müşterilerine hizmet ediyorlardı. Bir köşede de demir olduğunu sandığım bir masanın üstünde kahve yapılıyordu.

Berberlerin çabukluğu bana bunlar gibi çabuk olan Figaro'yu hatırlattı. Daha sonra şehirde bize rehberlik yapan kişi bizi evine davet etti. Çeşitli çiçekler ve limon ağaçlarının olduğu evin bahçesindeki patika yolda gözlerimizi kamaştırarak kadar güzel farklı taşlar bulunmaktaydı. Evin içine girdik, balkon kapısı açıldığında ucu bucağı görülmeyen denizde onlarca yük ve yolcu gemisi görülebiliyordu. Bunların bazıları demir atmış, bazıları ise uzak ufka doğru süzülüyorlardı. Çay içtik. Doğruyu söylemek gerekirse pek lezzetli değildi. Çayın yanına öyle büyük bir limon getirdi ki, hayatım boyunca bu büyüklükte bir limon başka bir yerde görmemişim. Bu Alman

tüccar aynı zamanda komisyonculuk da yapıyordu. İki kardeşler. Mahzenlerinde ipek üretimi de yapıyorlarmış.

Gemiye geri döndük. Mariam ile birlikte gelen, Rusya'nın Erzurum Konsolosu Uimomnini bayağı neşeli bir insandı. Aynı zamanda bu şirketin acenteliğini de yaptığı için ona Batum'da uzun süre bekletildiğimiz hususunda şikâyetinde bulduk. O da bize, konu hakkında şikâyet dilekçesi yazmamız durumunda yardımcı olabileceğini söyledi, ama tembelliğimizden dolayı yazamadık. İkinci gün gemiye bindiğimizde Uimomnini yanımıza gelerek "Trabzon'dan İstanbul'a kadar olan yolculuk sırasında yeme ve içmenin gemiye ait olduğunu, bunlar için hiçbir para ödemeyeceğimizi söyledi. Trabzon'dan İstanbul'a kadar olan yolculuğumuz için 26 Manet¹⁸ 10 Şauri¹⁹ ödeme yaptık. Sabah kahve ya da çay, öğle yemeği ve akşam yemeği için para ödemiyoorduk. Standart menüler hariç diğer isteklerimiz için ise ödeme yapmamız gerekiyordu.

Trabzon'dan İstanbul'a kadar olan mesafe toplamda 500 mil. Ağzına kadar dolu olan geminin yolcularının çoğu Osmanlı Müslümanları ve Rumlarından oluşuyordu. Yukarı güvertede bir paşa, onun yardımcıları, eşleri ve kızları vardı. Çok güzel İtalyanca konuşan paşa, İstanbul'a çok güzel bir Arap atı götürüyordu.

Bizimle beraber yolculuk yapan genç sempatik bir Rum vardı. Yeni evli olan bu genç ve eşini uğurlamak için birçok akrabası limana gelmiş ve arkalarından ağlıyorlardı. Gencin karısı da çok ağladı. Gemi hareket ettikten kısa bir süre sonra sakinleşti. Buldukları uygun bir köşeye oturan yeni evlilerin elinde şemsiye vardı ve fırsat buldukça şevetli bir şekilde öpüşüyorlardı. Bütün gün durmaksızın konuştular. Birbirlerinden başka kimseyi görmeyen yeni evlilerin aşklarına diyecek yoktu. Gemideki yolcular arasında uzaklardaki bir manastıra giden bir de yaşlı Ermeni episkopos²⁰ vardı.

Paşanın hanımları arasında bir de Megrel kız vardı. Mariam'a başından geçenleri tek tek anlatmış: *Beni bizimkiler sattılar bu adama ve şu anda gördüğün gibi bu inançsızların elindeyim. Tanrı'nın rızası için bana yardım edin, ne olur!* Bizim elimizden ne gelirdi ki! Mariam ile karşılaşmamış olsaydı kendi haline razı olup yoluna bakacaktı. Gözlerimizden yaşlar geliyordu, ama yardım edecek durumumuz da yoktu.

O günün tuhaf ve bir o kadar da sessiz geçen gecesi geçmiş sabah olmuştu. Gemiye takip eden Yunus balıkları havaya zıplıyor bize gösteri yapıyorlardı. Yunuslar bir çeşit balıktırlar. Uzun burunları ile domuzu andıran bu balıklar, oldukça büyük ve neredeyse 4-5 somon balığına denk geliyoordlardı. Vücut kısmı ise domuz yavrusunu andırıyordu.

Sabah oldu. Kamaramda iyi bir uyku çektim. Güverteye çıktım. Bizim âşıklar şemsiyenin altında sevişmeye devam ediyorlardı. Yanlarında episkoposun oturuyor olmasının onların hiç de umurunda olmaması pek de alışık olunan bir durum değildi.

¹⁸ Sovyetler Birliği döneminde kullanılan ve 100 kuruşa denk gelen para birimi.

¹⁹ Gürcistan'ın eski dönemlerinde kullanılan ve kuruşa denk gelen para birimi.

²⁰ Episkopos: Papazlığın en üst aşaması olup geniş bir bölgenin dinsel yönetimini elde bulunduran kimse.

Saat sekiz civarında Anadolu görüldü. Burada uzun yeşil topraklar ve uzaklarda ise ormanlar vardı. Samsun şehrine çok kısa bir zamanda vardık.

Burası küçük bir tepe üzerine kurulmuş bir şehirdi. Şehrin dışındaki tarlaların sınırları ağaç çitlerle belirlenmişti. Gemimiz burada yaklaşık bir saat kadar durdu. Yolculuğumuzun devamında sahile yakın gittiğimiz için kıyıda ki ormanlık alanları çok net görebiliyorduk.

Yaklaşık saat 5 civarlarında çıkan küçük fırtınadan dolayı gemi sallanmaya başladı. Saat sekiz civarında ise Sinop'u geçtik. Pek net belli olmuyordu. Gece vakti hava düzeldi.

Ayın 27'sinde her gün olduğu gibi erken kalkıp güverteye çıktım. Sabah altıda, kahvaltı öncesi yağmurla beraber rüzgâr çıktı. Ne saçma şeyler aklımdan geçiriyordum ki başıma geldi. Denizin dalgalanması durumunda ne yapacağımı ve nasıl bir tepki vereceğimi aklımdan geçirmiştim.

Akşam vakti dileğim yerine geldi. Akşam yemeğini güçlükle yiyebildik ve herkes kamarasına çekildi ve yattı. Denizin dalgalı olduğu sıralarda yüzükoyun yatmanın iyi olduğunu duymuştum. Sabaha kadar gözüme uyku girmedi. Ayağa kalkmaya yeltendiğimde ise başım dönmeye başlıyordu.

Kamaranın içi sıcak olduğu için erkenden kalktım. Sendeleme sendeleye ve tutuna tutuna güverteye çıkmayı başarsam da mide bulantısına engel olamadım. Sonrasında aşağıya inip kahve içtikten sonra kendime gelebildim. Yine de duramayıp güverteye çıktım. Deniz felaket dalgalıydı ve dalgaların boyu bazen üst güverteye kadar çıkabiliyordu. Ben sandalyenin üzerinde cahil cesareti ile oturuyordum.

Kadınlar ve erkeklerin hepsi kamaralarına çekildiler, güvertede bir ben bir de kaptan kaldık. Ben korkusuzca duruyordum. Birden Adam Mickiewicz'in Ayı Dağı'na yaslanarak kaleme aldığı ve denizin dalgalarını konu alan şiiri aklıma geldi:

Delikanlı şarkıcı, sen haşin bir şekilde kayalara çarparak, onlardan değerli parçalarını koparıp sahile bırakan denizin dalgalarına benziyor, heyecanlı bir şekilde parmaklarını konuşturduğun lirden hayat bulan incilerle aynı zamanda insanlara mutluluk veriyorsun...

Deniz korkunç denecek bir şekilde dalgalıydı. Bizi takip eden Yunus balıkları havaya zıplıyor, sanki geminin paramparça olacağını ve bizim onların kurbanı olacağımızı düşünüyor gibiydiler, ama kendinden emin kaptan gemi çalışanlarına direktifler veriyor, bizi bu zor durumdan kurtarmaya çalışıyordu.

Sekiz civarlarında İstanbul'un beyaz sivri burnu görüldü. Kaptan bize; *"Burnu geçtikten sonra boğaz başlayacak ve deniz de sakinleşecek. Boğaz'dan geçerken etrafa iyi bakın, böyle bir güzellik başka bir yerde göremezsiniz."* diye seslendi. İstanbul boğazı hakkında birçok yazı okumuş, birçok kişiden de methiyeler dinlemiştim. İşte, boğazın görüldüğü yere geldik. Denizin bir ayağı enine vadinin içlerine kadar giriyordu. Boğazın iki tarafında da yeşile bürünmüş küçük tepelikler ve kayalıklar daha da içlere gidildikçe bataryalar, Avrupalı saraylar ve evler göze çarpmakta. Böyle

bir güzelliğin dünyanın başka bir yerinde olduğunu, bir ressam için buradan daha iyi bir objenin olabileceğini düşünmüyorum. Burada, sultanlara, vezirlere ve değişik devlet adamlarına ait birçok saray var. Hangi ressam buradaki doğal güzelliği tuvale resmedebilir ki! Burada aynı zamanda yaz aylarında kullanılan saraylar da var. Aralarından en çok göze çarpanlardan biri yüksek bir tepenin üzerine yapılmıştı. Söylenenlere göre bu saray Mısır Paşasının kardeşine aitmiş. Hangi ressam, hangi yazar bu güzelliği anlatabilir ki!

İstanbul boğazını geçtik. Deniz çok sakin ve rahatlatıcıydı ve biz de yavaş yavaş gidiyorduk. Bu göz alıcı güzelliklerin bulunduğu ve hakkında binlerce masal, şiir, hikâye ve kitabın yazıldığı İstanbul'da olduğuma inanamıyor, kendimi rüyada gibi hissediyordum.

Denizin sağında ve solunda vapurlar, karşı taraftan buraya, buradan oraya insanları taşıyor; yelkenli tekneler ve kayıklar, binlerce vasıta onları Yunus balığı gibi takip ediyordu. Bu arada gemimiz de limana yanaştı ve yolcuları taşımak için kayıklar ve müşteri bulmak için gayret eden konak sahipleri etrafımızı sardı.

Trabzon'dayken Rus Konsolosun eşi Alhazovi'ye kalabileceğimiz güzel bir otelin adını vermişti. Otel Avrupa adını taşıyan bu yer, etraftaki güzellikleri seyrebileceğimiz hoş bir mekâna inşa edilmişti. Karşıya geçtiğimizde bizi tek atın bağlı olduğu bir faytona oturttular ve bu durum benim çok hoşuma gitmişti. Oldukça geniş yapılan bu sokağın zemini tekerlekli vasıtaların geçebilmesi için çok güzel bir şekilde döşenmişti. Genellikle dört katlı evlerin bulunduğu bu sokaktaki evlerde balkonların da olması bende şaşkınlığa sebep olmuştu. Sokaklar bizde olduğu gibi süpürülmemiş duruyordu, ama yine de toz topraktan eser yoktu. İstanbul'un jeopolitik konumuna ve güzelliğine övgüden başka söylenecek söz yoktu.

İstanbul'a ayın 28'inde geldik. Kaldığımız yerin terasından o muhteşem güzelliğe gözümüzü almadan bakıyorduk. Otelimizden hem boğaz, hem de deniz rahatlıkla izlenebiliyordu.

İkinci günün sabahı ben ve Alhazovi beraber şehre çıktık. Mağazaların bulunduğu bütün yerleri kolaçan ettik. Her şey çok pahalıydı. Bundan dolayı hiçbir şey alamadan otelimize geri döndük.

Öğle vaktinde Osmanlı sultanının camiye geleceği duyumunu aldık. Biz de hemen hazırlandık ve Çiçerone bizi götürdü. Yolda dervişlerin semah gösterisi yaptığı küçük bir camiye girdik. Camiye girdiğimizde ayağımızdaki çizmeleri çıkarmamızı söylediler. Bu durum hoşuma gitmediği için camiden çıkmak istedim. Arkamdan çağırarak, ayağımızdakileri temizlememiz durumunda içeri girebileceğimizi söylediler. Bu şekilde içeri girdik. Onlarca süslemesi ve sütunları ile caminin mimarisi gerçekten de alışık olmadığımız derecede değişik bir yapıya sahipti. Yukarıda musiki aletlerinin çalındığı, naat ve kasidelerin okunduğu ayrı bir bölüm vardı. Aşağıdaki yuvarlak kısmın etrafında korkuluklar vardı. Biz, seyirciler korkulukların arka kısmında duruyorduk. Orta kısımda ise üzerlerinde sarı tennure ve hırkaları ve başlarında sikkeleri bulunan kırk kadar derviş ney ve kasidelerin eşliğinde bir elleri aşağıda, diğer elleri yukarıda hem kendi etraflarında hem de buldukları zeminin etrafında dönerek

daireler çiziyorlardı. Dervişler arasında bulunan yaşını başını almış iki kişi oldukları yerde duruyorlar, diğer dervişler her üç turda bu kişilere başlarını sallayarak selam veriyor, bunlar da karşılığında başlarını sallayarak selamlarını alıyorlardı. Doğruyu söylemek gerekirse ne yaptıklarına bir türlü anlam verememiştim. Ne ibadet ediyor ne de başka bir şey yapıyorlardı, sadece kendi etraflarında dönüyorlardı. Bunların mesleği bu muydu acaba!

Daha fazla dayanamadık ve oradan çıkıp kayığa bindik. Sultan ve arkadaşları da kayıkla boğazın diğer kısmında yaz aylarını geçirdiği Beylerbeyi Sarayına geçecekti. Sadrazamın, vezirlerini ve diğer önemli devlet adamlarının kayıklara binerek karşıya geçmeye başladıklarında saatler on bir buçuğu gösteriyordu. Caminin önünde askerler ve mehter takımı duruyordu.

Öğle vakti olacaktı, top atışları başladı. Bu, sultanın geldiğinin işaretiydi. Biz bulunduğumuz kayıkla yolunu kestik... Evet, sultanın bulunduğu kayık görünüyordu... Üzeri kadife kumaşla kaplanmış 11 metre civarında olduğu anlaşılan uç kısmı altın kaplamalı kayık, üzerinde özel kıyafeti olan kayıkçılar tarafından denizde yüzdürülüyordu. Beyaz kürekleri çekerken bir ayağa kalkan bir oturan kayıkçılar, fırsat buldukça sultana saygı gösterisinde bulunuyorlardı.

Sultan'ın denizdeki geçişi bu şekilde devam ediyordu. Orta boylu, esmer ve siyah sakallı olan sultanın yaşı 40'tan biraz fazla gözüküyordu. Kayık içinde oturan şahısların sultana iletmek istedikleri bir meramları olursa önce sultanın yanında bulunan yavere iletiyorlardı. Caminin önünde sultanın kayıktan inmesiyle top atışları ve akabinde karşılama müziği çalmaya başladı. Asker saygı duruşuna geçti ve sultan da onları selamladı. Askerin ciddi duruşu beni çok etkilemişti. Çok iyidirler. Müzisyenler iyiydiler de Avrupa kalitesinde çalışıyorlardı

Rehber bizi *Avrupa Sokağı* adı verilen yere götürerek orayı gezdirdi. Oldukça geniş yapılan bu sokağın zemini tekerlekli vasıtaların geçebilmesi için çok güzel bir şekilde döşenmişti. Genellikle dört katlı evlerin bulunduğu bu sokaktaki evlerde balkonların olmaması bende şaşkınlığa sebep olmuştu. Balkon yerine en fazla iki kişinin sığabileceği küçük çıkıntılar yapmışlardı.

Daha sonra rehber bize şehrin dış kısmında insanların güzel vakit geçirdikleri Maslak adında bir yer olduğundan bahsetti Ben, Mariam ve Babaeva faytona bindik, Avlahovi, Mandanovi ve Çiçerone ise atlarla bizi takip ettiler. İstikametimizde birkaç telgraf teli vardı. Epeyce yol kat ettikten sonra 5 kadar basit kahvehanenin olduğu yere varmıştık. Bütün kahve-hanelerin bulunduğu alan yerden biraz yüksek ve etrafı da çevriliydi. İçeride ise ağaçlar ve ağaçların altında masa ve sandalyeler vardı. Bizim girdiğimiz kahvehanede iki tane fayton, kırk kadar kadın ve erkek oturmuş, bazıları kahve, bazıları bira içiyor, bazıları ise önlerindeki mezeden atıştırıyordu. Bizim oturduğumuz masaya yakın üç gencin bulunduğu masada üç çalgıcı vardı ve anladığım kadarıyla Rumca şarkı söylüyorlardı. Birinde keman, birinde saz ve diğerinde ise def vardı. Şarkı hiç de hoşumuza gitmedi. Demek ki herkesin kendine has bir zevki var. Akşam vakti, kaldığımız yere yakın, geniş sokağı, kahvehaneleri ve ön tarafında bulvarı bulunan kısma geçtik. Bütün dükkânların karşısındaki bulvarda mermer masa-

lar ve etrafında sandalyeler var. Orada insanlar oturup zaman geçirmeye çalışıyorlardı. Bulvarın ortasında yerden biraz daha yüksekçe yapılan yerde müzisyenler bulvarda bulunan insanlara müzik ziyafeti sunuyorlardı. Buraya gelen kadın ve erkeklerin bazıları çay, bazıları kahve içiyor; bazılarının hal ve hareket-lerinden ise sadece hava atmak için geldikleri çok rahat hissedilebiliyordu. Buranın müdavimleri gece yarısına kadar zamanlarını bu şekilde geçiriyordu.

Bir sabah Avlahovi kaldığım yere gelerek bana “Cüzdanımda paralarım eksik” dedi. O gittikten sonra ben de paralarımı kontrol edeyim diye saymaya karar verdim. Saydığım da benim de paramın eksik olduğunun farkına vardım. Daha sonra Mariam’ın yanına giderek onun da paralarını saydırdım. Onun da parası eksikti. Kimin çalmış olabileceği hakkında hiçbir fikre sahip değildik ve ne yapabileceğimizi de bilemiyorduk. Mariam’ın odasını temizleyen kadın Babaeva’ya gemideki bir gencin elinde altın gördüğünden, onun parasız pulsuz bir çocuk olduğundan ve bunu kesinlikle çalmış olabileceğinden bahsetmiş ve kaptana iletmesini ifade etmiş. Biz gidip de kaptana söyleyemedik. Akşam vakti geminin emanet eşyalarına bakan ve odalarından sorumlu kişiler yanımıza gelerek paralarımızın kaybolduğunu duyduklarını ve ne kadar olduğunu sordular. Hepimiz kaybolan paralarımızın miktarını belirttik. İçlerinden biri çocuğun birinde bir miktar para ve altın bulduklarını söyledi ve bizi kaptanın yanına götürdü. Ne yaptırırsak konuşturamadık. Kızardı, bozardı ve sonunda amcasından ödünç aldığını söyledi. İkinci gün amcası hakkında yaptıkları araştırma sonucunda çocuğun amcasının olmadığı ve yalan konuştuğu ortaya çıktı. Bana ait olan parayı geri verdiler, ama ne Mariam ne de Avlahovi parasını alabildi.

Akşam vakti ben ve Avlahovi kahvehaneye geldik. Kahvehanelerin ön tarafında mermer masalar ve etrafında sandalyeler var. Dükkânların önünde oturan kadın ve erkekler zaman geçirmeye çalışıyorlar. Bazıları kahve, bazıları çay, bazıları ise değişik içeceklerden içiyorlar. Bulvarın ortasında yerden biraz daha yüksekçe yapılan yerde İtalyan müzisyenler etraflarında bulunan insanlara müzik ziyafeti veriyorlar. Biz de oturduk ve çaylarımızı yudumlamaya başladık. Müzisyenler Giuseppe Garibaldi’ye ait besteyi seslendirince bir alkış koştular. Öğle vaktinde Mariam, Babaeva, Alhazovi ve Avlahovi’nin Ayasofya’yı ziyarete gittiklerini unutmuşum. Hava çok sıcaktı ve ben de kendimi çok iyi hissetmiyordum. Çok beğenmişler, imkân olur da Avrupa seyahatinden sağ salim dönersek ben de döndüğümüzde ziyaret edeceğim.

3 Temmuz tarihinde İstanbul’dan ayrıldık. Üç gün için otele 8 Tuman²¹ ödedik. Bu arada neredeyse paramı da çaldırıyordum. Gemi yine İstanbul Boğazından geçiyordu. Biz hem boğaza bakıyor, hem de zevkten dört köşe oluyorduk. Öğle vakitlerinde deniz çok serin ve sakindi. İstanbul’da Avusturya bandıralı gemiye geçtik. Seyahatimizi yaptığımız bir önceki Rus gemisi bu gemiye göre daha konforlydu, ama zincirlerden çıkan sestten dolayı bir türlü uyuyamıyordum. Bu gemide böyle bir sorun yoktu...

²¹ 1 Tuman Günümüz Gürcü para birimi 10 lariye denk gelmektedir.

KAYNAKLAR

ERİSTAVİ, Giorgi, *Tkhzulebani, Pederatsia*, Tbilisi 1936.

ERİSTAVİ, Giorgi, *Tkhzulebani, Sabcota Sakartvelo*, Tbilisi 1966.

GAMEZARDAŞVİLİ, Davit Giorgi Eristavi (*Tskhovreba da Moğvatseoba*), Sabcota Sakartvelo, Tbilisi 1949.

GOGOLADZE, Tamar, *Batumis İersakhe Kartvek da Utskhoel Mtseralta Samogzavro Çanatserebsa Tu Memuarebşi (XIX S. II. Nakh. 90-ian Tslabamde)*, Saertaşoriso Sametscniero Konperentsiis Masalebi, Batumi, 2010 Tslis 30-31 Oktomberi, Batum 2012.